

1886 m. vokiečių farmakologas Louisas Lewinas paskelbė pirmą sistemišką studiją apie kaktusą, kuris vėliau buvo pavadintas mokslininko vardu. *Anhalonium Lewinii* mokslui buvo naujiena. Primityvių religijų išpažinėjai ir Meksikos bei Amerikos pietvakarių indėnai su šiuo kaktusu „draugavo“ nuo neatmenamų laikų. Tiesą sakant, kur kas daugiau nei „draugavo“. Pasak vieno ankstyvųjų ispanų Naujojo pasaulio lankytoju, „jie valgo šaknį, kurią vadina meskalu, ir garbina ją nelyginant dievybę“.

Kodėl jie ją garbina nelyginant dievybę, paaikškėjo tada, kai tokie garsūs psichologai kaip Jaenschas, Havlockas Ellisas ir Weiras Mitchellas ėmė eksperimentuoti su meskaliniu, aktyviaja meskalo medžiaga. Tiesa, jie dievinti taip ir nepradėjo, tik sutartinai pripažino, kad meskalinas – ypatingomis savybėmis pasižymintis narkotikas. Tinkamos jo dozės labai pakeičia sąmonės būseną,

nepaisant to, jis – daug mažiau toksiškas nei bet kuri kita farmacininkų naudojama medžiaga.

Sporadiški meskalino tyrimai atliekami nuo pat Lewino ir Havelocko Elliso laikų. Chemikai ne tik išskyrė alkaloidą, bet ir išmoko jį sintetinti, taigi jo ištekliai nebepriklausė nuo negausaus ir nereguliaraus dykumos kaktuso derliaus. Psichiatrai patys išbandė meskalino dozes vildamiesi, kad tiesioginė patirtis leis geriau suvokti paciento psichinius procesus. Deja, dirbdami su pernelyg mažu skaičiumi pacientų, apsiriboję siauromis aplinkybėmis, psichologai pastebėjo ir aprašė tik kai kuriuos ryškiausius narkotiko poveikio aspektus. Neurologai ir psichologai šiek tiek išsiaiškino jo poveikio centrinei nervų sistemai mechanizmą. Ir bent vienas profesionalus filosofas išbandė meskaliną, tikėdamasis naujų įžvalgų, sprendžiant senąsias, neišspręstas psichikos vietos gamtoje bei smegenų ir sąmonės santykio mįsles.

Reikalai taip ir nepasistūmėjo toliau tol, kol prieš porą ar trejetą metų buvo pastebėtas naujas ir galbūt itin svarbus faktas*. Tiesą sakant, šis faktas visiems buvo akivaiz-

* Žr. šiuos veikalus:

„Schizophrenia. A New Approach“, Humphry Osmond ir John Smythies, *Journal of Mental Science*. XCVIII t. 1952, balandis.

„On Being Mad“, Humphry Osmond, *Saskatchewan Psychiatric Services Journal*. I t. Nr. 2. 1952, rugsėjis.

„The Mescaline Phenomena“, John Smythies, *The British Journal of the Philosophy of Science*. III t. 1953, vasaris.

„Schizophrenia: A New Approach“, Humphry Osmond ir John Smythies, *Journal of Mental Science*. C t. Nr. 418. 1954, sausis.

dus jau kelis dešimtmečius, tačiau aplinkybės taip susiklostė, kad jo niekas nepastebėjo, kol jaunas anglų psichiatras, šiuo metu dirbantis Kanadoje, netikėtai pastebėjo meskalino ir adrenalino cheminės sudėties panašumą. Tolesni tyrimai parodė, kad lizergo rūgštis, itin stiprus haliucinogenas, gaunamas iš skalsiagyrbio, biochemine sandara panašus į kitus haliucinogenus. Paskui buvo atrasta, kad adrenochroma, adrenalino irimo produktas, sukelia daugelį simptomų, kuriuos patiria meskalinu apsisvaiginęs asmuo. Tačiau adrenochromos žmogaus kūne veikiausiai esama savaime. Kitaip tariant, kiekvienas mūsų gali pagaminti cheminę medžiagą, kurios mažytė dozė, kaip nustatyta, gali sukelti didelių sąmonės pokyčių. Kai kurie jų primena tuos, kuriuos sukelia tipiškiausia dvidešimto amžiaus rykštė – šizofrenija. Ar šį psichikos sutrikimą sukelia cheminis sutrikimas? Ir ar cheminis sutrikimas kyla dėl psichologinio sukrėtimo, paveikiančio antinksčius? Toks tvirtinimas būtų nepamatuotas ir ankstyvas. Daugių daugiausia pavyko susidaryti šiokių tokių *prima facie*. Šiuo metu sistemiškai sekama apčiuopta kryptimi, o veltėdžiai biochemikai, psichiatrai, psichologai treplena pramintais takais.

„Schizophrenia: A New Approach“, Abraham Hoffer, Humphry Osmond ir John Smythies, *Journal of Mental Science*. C t. Nr. 418. 1945, sausis.

Rengiama dar daug medžiagos apie šizofrenijos biochemijos, farmakologijos, psichologijos ir neuropsichologijos aspektus bei meskalino reiškinių.

Itin sėkmingai susiklosčiusios aplinkybės 1953 m. pavasarį man leido pasukti radikaliai priešinga kryptimi. Vienas tinginys su reikalais atvyko į Kaliforniją. Nepaisant septyniasdešimties metų meskalino tyrimų, jo turima psichologinė medžiaga buvo absurdiškai neadekvati, ir jis troško papildyti turimas žinias. Man pasitaikė būti reikiamoj vietoj, ir aš mielai sutikau – tiesiog netvėriau kailyje – pabūti bandomuoju triušiu. Taip atsitiko, kad vieną šviesų gegužės rytą aš išgėriau stiklinėje vandens ištirpdytas keturias dešimtąsias gramo meskalino ir prisėdau laukti rezultatų.

Mes gyvename drauge, mūsų veiksmai ir atoveiksmai nukreipti vieni į kitus, visgi visada ir visomis aplinkybėmis esame kiekvienas sau. Kankiniai žengia į areną susikibę rankomis, bet nukryžiuojami skyrium. Įsimylėjęliai globia vienas kitą, žūtbut stengdamiesi sulieti atskirtyje kylančias ekstazes į vieną savitranscendenciją, tačiau bergždžiai. Tokia įkūnytos dvasios prigimtis – jai lemta kentėti ir džiaugtis vienišai. Pojūčiai, jausmai, išvalgos, įnoriai – visa tai asmeniška ir neperteikiama niekaip kitaip, kaip tik per simbolius ar iš kitų lūpų. Galime sukaupti informaciją apie patirtis, bet ne pačias patirtis. Nuo šeimos iki tautos kiekviena žmonių grupė – atskira sala.

Dauguma šių salų-visatų ganėtinai panašios, todėl galimas numanomasis pažinimas, abipusė empatija ar „įsijautimas“. Taigi, prisimindami savo netektis ar pažeminius, pajėgiame atjausti kitus, ištikts panašių aplinkybių, galime pabūti (žinoma, pikvikiškąja prasme) jų kailyje.

Tačiau esama atvejų, kai komunikacija tarp visatų yra neišsami arba nevyksta visai. Psichika – pati sau žemė, ir tos teritorijos, kuriose įsikuria nesveikieji arba talentingieji, taip skiriasi nuo tų, kuriose gyvena paprasti vyrai bei moterys, kad bendrų prisiminimų plotai lieka visai menki arba jų beveik nėra, tad nėra ir pagrindo tarpusavio supratimui ar atjautai. Žodžiai tariami, bet neturi galios atskleisti. Simboliai bei jų paženklinėti dalykai ir įvykiai priklauso nesuderinamoms patirties sritims.

Matyti save taip, kaip mato mus kiti, itin sveikintina dovana. Nemenkiau svarbus sugebėjimas matyti kitus taip, kaip jie mato save. O jei tie kiti priklauso visai kitai rūšiai ir gyvena visiškai svetimoje visatoje? Pavyzdžiui, kaip gali sveikas žmogus sužinoti, ką išties reiškia būti bepročiu? Arba kaip, tarkime, negimę regėtojai, mediais, muzikos genijais, galėtume apsilankyti pasaulyuose, kurie buvo savi Blake'ui, Swedenborgui, Johannui Sebastianui Bachui? Kaip galėtų maksimalios ektomorfijos ir cerebrotonijos žmogus įsivaizduoti save maksimalios endomorfijos ir viscerotonijos žmogaus kailyje, ar išskyrus itin siauras sritis, patirti panašius jausmus kaip kitas, maksimalios mezomorfijos ir somatotonijos žmogus? Numanau, kad nepalaužiamam biheivioristui tokie klausimai beprasniai. Tačiau tiems, kurie teoriškai pripažįsta tai, ką patyrė praktiškai, – kad kiekviena patirtis turi vidinę bei išorinę pusę, – čia iškeltos problemos yra tikros, ir dar rimtesnės dėl to, kad kai kurios jų – visiškai neišsprendžiamos, o kitos išsprendžiamos tik ypatingomis aplinkybėmis ir ne visiems prieinamais metodais.

Tai, regis, prilygsta neabejotinam tikrumui, kad aš niekada nesužinosiu, ką reiškia būti seru Johnu Falstaffu arba Joe Lousu. Kita vertus, man visada atrodė, kad, tarkime, hipnozė arba autohipnozė, sistemingas vaistų vartojimas arba atitinkamas narkotikas galėtų pakeisti mano įprastinę sąmonę taip, kad iš vidaus patirčiau tai, apie ką kalbėjo regėtojai, mediumai ir netgi mistikai.

Buvau skaitęs apie meskalino atveriamą patirtį ir iš anksto tikėjausi, kad narkotikas leis man bent kelioms valandoms pakliūti į tokį pasaulį, kokį aprašė Blake'as ir Æ. Tačiau tai, ko vyliausi, neįvyko. Maniau gulėsiąs užmerktomis akimis, žvelgsiąs į įvairiaspalves geometrinės vizijas, į atgijusius pasakiško grožio architektūros, brangakmeniais nusagstytus statinius, peizažus su herojinėmis figūromis, simbolines dramas, nepaliaujamai virpančias ties aukščiausio apsireiškimo slenksčiu. Tačiau akivaizdu, kad neįvertinau savo mentalinės sąrangos ypatumų, temperamento, mokymo ir įpročių.

Kiek save pamenu, mano įsivaizdavimo galios visuomet buvo menkos. Žodžiai – netgi prasmėmis apvaisinti poetų žodžiai – nežadina man prieš akis jokių vaizdinių. Ties miego slenksčiu manęs nepasitinka snūdo vizijos. Kai ką nors prisimenu, mano atsiminimai neiškyla kaip aiškiai regėtas įvykis ar objektas. Valingai pasistengęs, galiu ištraukti iš atminties ne itin ryškų paveikslą to, kas nutiko vakar popiet, arba vaizdą, atsiverdavusį einant Arno pakrante, kol dar nebuvo sunaikinti tiltai, arba atsiminti Baisvaterio kelią, kol juo važinėjo tik žali, maži vagonėliai, traukiami pagyvenusių arklių trijų su puse mylių per va-

landą greičiu. Tačiau šie vaizdiniai beveik bekūniai ir visiškai neturi nepriklausomo gyvenimo. Jų santykis su tikrais, suvokiamais daiktais toks pats, koks Homero pamėklių su vyrais iš kūno ir kraujo, kurie leidžiasi jų lankyti šešėlių karalystėje. Tik pakilus aukštai temperatūrai mano mentaliniai vaizdiniai atgyja nepriklausomam gyvenimui. Tiems, kurie turi stiprų vizualizavimo gebėjimą, mano vidinis pasaulis turėtų atrodyti keistai nykus, ribotas ir neįdomus. Taigi aš ir vyliausi išvysti šį pasaulį, lai varganą, bet savą, perkeistą į kažką visiškai nepažįstamo.

Pokytis, kuris išties įvyko tame pasaulyje, jokia prasme nebuvo perversmas. Praėjus pusvalandžiui po to, kai išgėriau narkotiko, išvydau lėtai šokančias auksines liepsneles. Kiek vėliau iš ryškių energijos pumpurų, nepaliaujamai vibruojančių keičiantis piešiniui, išsiveržė ir paplito sodrus raudoni paviršiai. Užmerkęs akis kitą kartą, išvydau sudėtingas pilkas struktūras, iš kurių niro blyškios, melsvos sferos ir netrukus sukietėjusios be garso kilo aukštyn, nykdamos iš akių. Tačiau nė karto nemačiau nei žmonių veidų, nei gyvulių snukių ar jų pavidalų. Nemačiau nei peizažų, nei beribių erdvių, nei magiško statinių augimo bei virsmo, nieko panašaus į dramą ar parabolę. Kitas pasaulis, kurį man atvėrė meskalinas, nebuvo regėjimų pasaulis – jis egzistavo išorėje, kurią regėjau savo atvertomis akimis. Didieji pokyčiai įvyko objektyvaus fakto plotmėje. Tai, kas įvyko mano subjektyvioje visatoje, buvo palyginti nesvarbu.

Man skirtą piliulę išgėriau vienuoliktą. Po pusantros valandos sėdėjau studijoje išmeigęs žvilgsnį į mažytę

stiklo vazą. Joje buvo pamerktos tik trys gėlės – jau praiskleidusi „Portugalijos gražioji“ rožė, gelsvai rausva su šiltesnio atspalvio liepsnele ties kiekvieno žiedlapio šaknele, didelis raudonas su kreminiu atspalviu gvazdikas bei ant nulaužto stiebo besipuikuojantis blyškaus purpuro heraldinis iriso žiedas. Atsitiktinė, laikinai atsiradusi mažytė puokštė laužė visas tradicinio gero skonio taisykles. Anksčiau tą rytą pusryčiaujant man į akis krito gyvas jos spalvų disonansas. Tačiau dabar ne tai buvo svarbu. Šią akimirką aš žvelgiau ne į neįprastą gėlių kompoziciją. Aš regėjau tai, ką matė Adomas savo sukūrimo rytą: akimirka po akimirkos man vėrėsi plikos egzistencijos stebuklas.

– Ar jums malonu? – paklausė kažkas. (Per šį eksperimentą visi pokalbiai buvo įrašyti diktofonu, tad galėjau prisiminti, kas buvo kalbėta.)

– Nei malonu, nei ne, – atsakiau. – Tiesiog yra.

Istigkeit – ar ne ši žodį mėgo Meisteris Eckhartas? „Esimas“. Platonizmo filosofijos Būtis – tik panašu, kad Platonas padarė didžiulę, groteskišką klaidą, atskirdamas Būtį nuo tapsmo ir sutapatinę ją su matematine idėjos abstrakcija. Vargšeliui niekaip nebūtų pavykę išvysti gėlių puokštės, švytinčios savo vidine šviesa ir tiesiog virpančios nuo joje įkrautos prasmės; jis nebūtų suvokęs, kad vienintelė taip galingai rožės, iriso, gvazdiko skelbiama prasmė – ne daugiau ir ne mažiau kaip laikinumas, kuris yra amžinasis gyvenimas, nenumaldomas nykimas ir podraug grynoji Būtis, ryšelis smulkių, savitų skirtybių, kuriose dėl kažkokio neapsakomo ir

visgi akivaizdaus paradokso išvelgiame dieviškąjį visos egzistencijos šaltinį.

Aš toliau žvelgiau į gėles ir man regėjos, kad jų gyvoje šviesoje išskyrčiau kokybinį kvėpavimo atitikmenį, – tačiau tai buvo kvėpavimas be grįžimo į pradžios tašką, be pasikartojančių atoslūgių, nuolatinis plaukimas nuo grožio prie dar didesnio grožio, nuo gilos prie dar gilesnės prasmės. Mintys atplukdė žodžius „malonė“ ir „atsimainymas“, šie, be kitų dalykų, apėmė ir tai, ką mačiau. Mano žvilgsnis klydinėjo nuo rožės prie gvazdiko, nuo kaitinančių liežuvelių prie glotnių, jautraus ametisto voliutų – iriso. Palaimintasis regėjimas, Sačidananda, Būtis-Budrumas-Palaima – pirmą kartą neverbaliniu lygmeniu, ne iš vos apčiuopiamų užuominų, ne daugmaž, bet tiksliai ir galutinai supratau, ką šie didingieji skiemenys žymi. Tada prisiminiau vienoje iš Suzuki esė skaitytą tekstą: „Kas yra Budhos Dharmos Kūnas?“ (Budhos Dharmos Kūnas yra kitas būdas pasakyti Protas, Tokumas (nuo žodžio „toks“), Tuštuma, Dievybė.) Šį klausimą dzenbudistų vienuolyne pateikia kruopštus ir suglumęs naujokas. Su miškliu vieno iš brolių Marxų* atsainumu Mokytojas atsako: „Gyvatvorė sodo pakraštyje.“ – „O žmogus, kuris suvokia šią tiesą, – abejodamas teiraujasi novicijus. – Kas, jei galėčiau paklausti, jis yra?“ Groucho taukšteli jam per petį lazdele ir atsako: „Auksavilnis liūtas.“

* Turima omenyje XX a. pirmos pusės JAV komikų, garsėjusių sąmoju, šeima. Vienas jos atstovų buvo Groucho Marxas (1890–1977). (Vert. past.)

Kai skaičiau, man tai tebuvo miglotos prasmės nesąmonė. Dabar viskas tapo aišku kaip dieną, akivaizdu kaip Euklido teiginiai. Žinoma, kad Budhos Dharmos Kūnas yra gyvatvorė sodo pakraštyje. Tuo pat metu nė kiek ne mažiau akivaizdžiai buvo šios gėlės ir bet kas kitas, į ką aš, arba, veikia, palaimintasis „ne aš“, akimirkai paleistas iš mano smaugiančio glėbio, žvelgė. Štai knygos palei mano kambario sienas. Kaip ir anos gėlės, man pažvelgus, jos sušvito ryškesnėmis spalvomis, gilesne prasme. Knygos raudonos kaip rubinai, smaragdo knygos, knygos įrištos į baltą nefritą, knygos agato, akvamarino, geltono topazo, lazurito spalvos, tokios intensyvios, tokios kupinos vidinės prasmės, kad, regėjosi, taisosi palikti lentynas, idant galėtų dar atkakliau siekti mano dėmesio.

– Kokie erdviniai ryšiai? – pasiteiravo tyrėjas, man išžiūrėjęs į knygas.

Buvo sunku pasakyti. Tiesa, perspektyva atrodė gana keistai, ir kambario sienos kampuose susijungė jau nebe stačiais kampais. Tačiau tai nebuvo tikrai svarbūs faktai. Svarbu buvo tai, kad erdviniai ryšiai nustojo man rūpėti ir kad sąmonė suvokė pasaulį kitaip nei erdvinėmis kategorijomis. Įprastai akis matuoja, vertina: Kur? Kokiu nuotoliu? Kokioje padėtyje ir kieno atžvilgiu? Numanomieji klausimai, į kuriuos atsako meskalino paveikto žmogaus akis, susiję su visai kita sąranga. Vieta ir nuotolis nebetenka įdomumo. Suvokiama pagal egzistavimo intensyvumą, reikšmės gelmę, santykius priešinyje. Aš mačiau knygas, bet man jų padėtis erdvėje buvo nė motais. Pastebėjau, ir tas faktas įsirėžė man į sąmonę,